

ZAŠTIĆENA PRIRODNA DOBRA NA PROSTORU JUGOISTOČNE SRBIJE U FUNKCIJI RAZVOJA EKOTURIZMA

Ljiljana Živković¹, Slavoljub Jovanović¹, Jasmina M. Jovanović¹

Apstrakt: U Srbiji su očigledne velike regionalne razlike koje se ispoljavaju u različitim stepenima socijalne, ekonomske i privredne razvijenosti. Teritorijalno nedovoljno razvijeni prostori su u istočnim, južnim i delimično zapadnim delovima Srbije. Zaštićena prirodna dobra jugoistočne Srbije predstavljaju prostore očuvanog biodiverziteta koji sadrži potencijale socijalno-ekonomskog razvoja. Imajući u vidu prirodne resurse kojima raspolaže regija jugoistočne Srbije evidentno je da se radi o nedovoljno prepoznatom potencijalu. Jedna od mogućnosti poboljšanja stanja predstavlja ekoturizam koji se javlja kao alternativni pravac razvoja nedovoljno razvijenih prostora. Rad ukazuje na aktivnosti u zaštićenim prirodnim dobrima na prostoru jugoistočne Srbije koje je neophodno sprovesti u cilju razvoja ekoturizma, a u skladu sa konceptom održivog razvoja.

Ključne reči: zaštićena prirodna dobra, jugoistočna Srbija, ekoturizam, prirodni resursi

PROTECTED NATURAL RESOURCES ON THE SOUTHEAST SERBIAN IN DEVELOPMENT OF ECO-TOURISM

Abstract: In Serbia are obvious large regional differences that manifest themselves in different degrees of social, economic and business development. Territorial underdeveloped areas in eastern, southern and western parts of the Serbian part. Protected natural areas of southeast Serbia are preserved biodiversity areas containing potential socio-economic development. Bearing in mind the natural resources available to the region of southeast Serbia, it is evident that it is not sufficiently recognized potential. One of the possibilities to improve the situation constitutes eco-tourism which appears as an alternative route of development of undeveloped space. The paper points to activity in protected areas in southeast Serbia that need to be implemented in order to develop eco-tourism, in line with the concept of sustainable development.

Keywords: protected areas, southeastern Serbia, eco-tourism, natural resources

UVOD

Svojom delatnošću čovek je u znatnoj meri ugrozio biosferu i mnogi prirodni ekološki sistemi su u potpunosti ili delimično zamenjeni poljoprivrednim površinama, naseljima, saobraćaj-

¹ Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, Studentski trg 3/III, 11000 Beograd,
E-mail: ljzivkovic@gef.bg.ac.rs

Zaštićena prirodna dobra na prostoru jugoistočne Srbije u funkciji razvoja ekoturizma

nicama, industrijskim zonama. Neprestano širenje obradivih površina i razvoj urbanih zona dovode do velikih promena u ekosistemima i izgledu predela, a neposredno se odražavaju i na iščezavanje ili ugrožavanje opstanka organskih vrsta. Zaštita ekosistema u celini, najvažniji je zadatak i imperativ savremenog društva za opstanak čovečanstva.

Zaštita prirode, zasnovana na zakonskoj osnovi, obuhvata zaštitu prirodnih retkosti, divljih biljnih i životinjskih vrsta, geonasleđa, zaštitu okoline nepokretnih kulturnih dobara i ambijentalnih celina banjskih prostora. Zaštićeno prirodno dobro je očuvani deo prirode posebnih prirodnih vrednosti i odlika, zbog kojih ima trajni ekološki, naučni, kulturni, obrazovni, zdravstveno-rekreativni, turistički i drugi značaj i kao dobro od opšteg interesa uživa posebnu zaštitu (Sl. Glasnik RS, br. 91/2006). Zaštićena prirodna dobra su lokalnog, regionalnog i nacionalnog značaja i o njima treba da brine država svojom ekološkom politikom, ali i svaki pojedinac. Potrebno je razviti informacione sisteme u oblasti kulturno-istorijskog i prirodnog nasleđa u cilju uspostavljanja efikasnog monitoringa i oditinga. Permanentna edukacija stručnjaka, vlasnika i korisnika prirodnih i kulturnih dobara u vrednim ambijentalnim celinama, omogućavaju ekonomsku razvijenost i podršku društvenoj zajednici.

Planiranje i uređenje prostora, zaštita prirode i životne sredine, kao jedna od funkcija države, delatnost stručnih i naučnih institucija, usmerena je na očuvanje biološke raznovrsnosti, objekata geonasleđa (prirodnih objekata, mesta, fenomena i područja koji na reprezentativan, specifičan ili živopisan način ilustruju raznovrsnost geoloških, geomorfoloških, hidroloških, pedoloških i drugih procesa) i predela - pejzaža sa svojim estetskim obeležjima, prirodnim i kulturnim, odnosno, antropogenim sadržajima. Zaštita se ostvaruje na osnovu Zakona kroz licenciranje i kontrolu razvojnih aktivnosti (mišljenja, saglasnosti, dozvola), odnosno korišćenja prirodnih resursa, izgradnje objekata i uređenja prostora.

Razvojne aktivnosti locirane su u domenu različitih delatnosti: proizvodnja zdrave hrane, očuvanje starih sorti ratarskih i voćarskih kultura, gajenje lekovitog bilja i obnavljanje tradicionalnih oblika obrade zemljišta, bavljenja stočarstvom, prerada poljoprivrednih proizvoda, očuvanje narodne radinosti i graditeljstva. U Zavodu za zaštitu prirode Srbije zastićeno je 466 prirodnih dobara i to: 5 nacionalnih parkova; 19 parkova prirode; 16 predela izuzetnih odlika i lepote; 71 rezervat prirode (opšti i specijalni); 322 spomenika prirode i 45 prirodnih dobara sa istorijskim i kulturnim karakteristikama. Takođe je stavljeno pod zaštitu po različitim osnovama i 215 biljnih i 427 životinjskih vrsta (Zavod za zaštitu prirode Srbije, 2012). Svako zaštićeno prirodno dobro ima kategoriju prema Zakonu o zaštiti životne sredine i ona je u skladu sa kategorijama koje propisuje IUCN - Međunarodna unija za zaštitu prirode.

U Srbiji su utvrđene kategorije zaštićenih prirodnih dobara: nacionalni park; park prirode, predeo izuzetnih odlika, rezervat prirode (opšti); specijalni rezervat prirode, spomenik prirode i prirodna retkost (Sl. Glasnik RS, br. 91/2006). Svaka kategorija ima u Zakonu svoju definiciju. Prirodno dobro dobija odgovarajuću kategoriju prilikom proglašenja za zaštićeno prirodno dobro. Međutim, vremenom pod prirodnim i antropogenim uticajima ono menja svoj prvobitni izgled unapređujući ga ili degradirajući. Zbog toga se pristupa reviziji i evaluaciji prirodnog dobra kako bi se utvrdilo stanje, odredile mere, uslovi i režim zaštite za dalje očuvanje i razvoj osnovnih vrednosti, odnosno uspostavila aktivna zaštita i potvrdila ili odredila nova kategorija prirodnog dobra s obzirom na njegov nacionalni značaj. Prema Strategiji regionalnog razvoja Republike Srbije, razvojni prioritet turizma treba da bude usmeren na povećanje obima turističkog prometa kroz veću ponudu kvantitativnih (intenzivnije korišćenje postojećih i izgradnja savremenih i raznovrsnih smeštajnih kapaciteta) i kvalitativnih turističkih faktora (unapređenje različitih vidova turizma kroz selektivniju afirmaciju prirodnih, antropogenih i kulturnih sadržaja), što će turistički region jugoistočne Srbije učiniti konkurentnijim na domaćem i evropskom tržištu (Pavlović, Belij, Stanić, 2012).

TURISTIČKA FUNKCIJA PRIRODNIH DOBARA

Razvoj turizma ima niz pozitivnih efekata na ekonomiju i prosperitet određenog turističkog mesta. Međutim, on istovremeno menja fizionomiju sredine u kojoj se razvija, izazivajući ne samo pozitivne, već i pojedine negativne promene koje se manifestuju kroz zagađenje vode i vazduha. U kontekstu nastanka potrebe da se pristupi odgovarajućoj ekološkoj zaštiti koja iziskuje i odgovarajuće troškove, neophodno je blagovremeno sagledavanje i odmeravanje pozitivnih i negativnih efekata razvoja turizma i privrede, u cilju formulisanja racionalne razvojne i izvozne strategije. Definisana kroz tri komplementarna stava, ekoturizam obuhvata:

- sve vidove turizma koji se zasnivaju na prirodnim dobrima, u kojima je osnovna motivacija turista posmatranje i uvažavanje prirode, kao i tradicionalnih kultura;
- obrazovne i analitičke karakteristike gde se prodaju ekoturističke ture, obično za male grupe i minimiziraju negativne uticaje na prirodno i socio-kulturno okruženje;
- zaštitu prirode stvarajući ekonomske koristi za lokalne zajednice, organizacije i organe uprave koji rukovode prirodnim dobrima. U cilju njihovog očuvanja, obezbeđuje se zaposlenost i mogućnost ostvarivanja prihoda za lokalne zajednice, a samim tim se povećava svest o očuvanju prirode i kulturnih bogatstava, kako među stanovništvom, tako i među turistima (Ceballos-Lascurain, 1987 U: Milenković, 2012).

Kada je reč o usklađivanju razvoja ekoturizma sa zahtevima očuvanja prirode, sve više dolazi do izražaja koncept održivog razvoja. Imajući u vidu ograničenost prostora i resursa, uz povećanu ekološku svest, širi se ideja o potrebi usporavanja privrednog razvoja radi zaštite sredine, kvaliteta života i samih ljudi. Radi iznalaženja uravnotežene politike, koja bi pomirila shvatanje da priroda postoji za zadovoljavanje ljudskih potreba, sa shvatanjem da ljudske aktivnosti predstavljaju pretnju prirodi, teži se izbalansiranom pristupu koji omogućava harmoničan razvoj (Spasojević, 2006). U tom kontekstu koncept održivog razvoja je postao moderna ideologija. Komisija za zaštitu i razvoj životne sredine definiše održivost kao razvoj koji izlazi u susret sadašnjosti bez kompromitovanja mogućnosti budućih generacija da zadovolje svoje potrebe (Turistička organizacija Srbije, 2000).

Koncept održivog razvoja se sve više primenjuje u turizmu, koji iz masovne faze prelazi u različite selektivne oblike (ekoturizam). Više nije dovoljno da turizam štiti prostor od industrijskih i drugih delatnosti, već je neophodno da ga štiti i od sopstvenog prekomernog razvoja. Zbog toga se mora ograničiti u razvojnim ambicijama i pronaći adekvatan nivo razvoja i širenja u svakom prostornom obuhvatu, iznad koga ne sme ići, jer može doći do ekoloških, estetskih, socijalnih i drugih negativnih efekata. Kako svi negativni efekti proizilaze iz velike koncentracije turista, tj. objekata za smeštaj, kao i upražnjavanje aktivnosti na ograničenom prostoru, neophodno je preduzeti niz mera u okviru politike održivog razvoja i izdrživosti prostora. Da bi se postigao rast usklađen sa potrebama ljudi i ograničenjima prirode - mora da se obezbedi veza između ekološke i turističke politike na nivoima državne uprave i svim sektorima privrede (Stojanović, 2006).

Očuvanje prirodnih bogatstava treba da bude kompatibilno sa ekonomskim rastom, tj. nije samo zdrava sredina ta koja pomaže turizmu, već i dobro planirani razvoj ekoturizma doprinosi očuvanju sredine. Imajući u vidu da svaki prostor i resurs imaju ograničen noseći kapacitet, neophodno je da se turistički razvoj zadrži u unapred utvrđenim okvirima (Avramović, 2003). U slučajevima kada se želi preventivno sprečiti dostizanje adekvatnog nivoa ili kada je on već prekoračen, neophodno je preduzeti niz mera za regulisanje i smanjivanje intenziteta korišćenja prostora, a u cilju održivog razvoja. Moguće mere su ograničenje broja parking mesta, zabrana pristupa automobilima, ograničenje broja ulaznica. Prestanak obnavljanja trgovinskih, ugostiteljskih i drugih dozvola i ograničenje opreme (zabrana izgradnje novih puteva, smeštajnih kapaciteta). Zatim, zoniranje različitih aktivnosti: odvajanje tih aktivnosti (šetnja,

Zaštićena prirodna dobra na prostoru jugoistočne Srbije u funkciji razvoja ekoturizma

pecanje) koje su u kontaktu sa najosetljivijim delovima prostora, od bučnih aktivnosti (motorni čamci, skijanje na vodi, motorne sanke). Vremenski raspored aktivnosti podrazumeva isključivanje jedne ili više aktivnosti u različitim vremenskim periodima tokom dana, nedelje, meseca ili godine, kao i razvijanje alternativnih destinacija (npr. u slučaju prevelikog pritiska na jednu šumu treba izgraditi put do druge šume, odnosno otvoriti za javno korišćenje novu šumu ili pristupiti pošumljavanju prostora koji je predmet tražnje) (Štrbac, Hamović, 2011).

Kada je u pitanju razvoj turizma, javlja se sukob između ekologista, za koje očuvanje prirode ima apsolutni prioritet i pragmatičara koji žele da se prirodni i drugi resursi koriste za zadovoljavanje turističkih i rekreativnih potreba. Ekolozi se najčešće zalažu za potpunu zabranu ulaska u zone izuzetne prirodne vrednosti ili za striktno ograničavanje pristupa, dok se zagovornici razvojnog koncepta zalažu za slobodan pristup uz odgovarajuću regulativu i mere zaštite. Svetska turistička organizacija (World Tourism Organization - UNWTO, 2012) posmatra ekoturizam kao koncept koga čine svi oblici prirodnog turizma u kojima je glavna motivacija turista posmatranje i uvažavanje prirode i tradicionalnih kultura koje dominiraju u prirodnim područjima. Iz navedenog proizilazi da je osnovna pokretačka snaga ekoturizma motivacija svih učesnika, što nam ukazuje na njegovu ekocentričnost, a sa druge strane, povratak izvorima proističe iz čuvanja tradicionalnog načina korišćenja životne sredine (Stanković, Filipović, Obradović, 2003).

ZAŠTITĀENI OBJEKTI PRIRODE JUGOISTOĀNE SRBIJE

Prostor jugoistočne Srbije predstavlja jednu od najraznovrsnijih regija Evrope sa bogatim kulturno-istorijskim nasleđem. Granice između nekadašnjih velikih carstava su presecale ovu teritoriju kroz duge periode istorije: između Istočnog i Zapadnog dela Rimskog carstva i između Otomanskog i Austrijskog carstva. Teritorija regije je nepravilnog izduženog oblika i pruža se pravcem sever - jug, od Đerdapske klisure na severu do planine Dukat na jugu. Imajući u vidu da se radi o turističkoj regiji, ne mogu se povući oštre i precizne linije, jer turizam ne poznaje administrativne granice, već granice turističke regije određuju sami turisti. Povoljnom saobraćajno-geografskom položaju doprinosi međunarodni koridor X (Salzburg - Solun) i reka Dunav kao međunarodni koridor VII, koji povezuje Evropu sa Crnomorskim basenom.

Začeci zakonske zaštite prirode u Srbiji dopiru daleko u prošlost, a prvi propisi kojima se štiti priroda i čuvaju prirodni resursi zabeleženi su još u XIV veku. Prvo područje koje je zaštićeno na teritoriji današnje Srbije bila je Obedska bara, stavljena pod zaštitu još 1874. godine. Prva zaštićena prirodna dobra u Srbiji bili su šumski rezervati Oštrozub, Mustafa i Felješana u okolini Majdanpeka i vodopad Velika i mala Ripaljka u okolini Sokobanje, zaštićeni 1949. godine (Zavod za zaštitu prirode Srbije, 2012). U jugoistočnom delu Srbije nalazi se najmanji broj zaštićenih objekata prirode, prikazanih u tabeli 1.

Tabela 1. Zaštićeni objekti prirode jugoistočne Srbije (Izvor: Avramović, Zlatković, Ranđelović, 2005.)

Objekat prirode i godina zaštite	Vrsta	Kategorija SRS	Kategorija IUCN	Površina (ha)
Oštrozub (1949)	Strogi prirodni rezervat	III	Ia	180,00
Jarešnik (1961)	Strogi prirodni rezervat	III	Ia	3,00
Dolina reke Pčinje (1996)	Predeo izuzetnih odlika	II	V	2.485,20

Planska i normativna zaštita prostora i životne sredine, Palić-Subotica, 2017.

Na predlog Prirodnjačkog muzeja, zaštićen je strogi prirodni rezervat Oštrozub, prvenstveno zbog prisustva steno-endemične vrste zeleničeta (*Prunus laurocerasus*). Lokalitet Zeleniče predstavlja šumsku zajednicu reliktnog karaktera. Interesantno je pomenuti da pre zaštite Zeleniče nije cvetalo (Avramović, Zlatković, Randelović, 2005). Međutim, samom zaštitom sastojine Zeleničeta su obnovljene pa je 1983. godine otkriveno da Zeleniče cveta (Randelović, 1978). Od tada se ova pojava stalno prati i ustanovljeno je da je cvetanje redovna pojava. Smatra se da je do ponovnog cvetanja došlo zbog zaštite lokaliteta i same populacije.

Jarešnik se nalazi na Dukat planini, 14 km južno od Bosilegrada. Lokalitet je dobio ime po selu Jarešniku koje se nalazi na suprotnoj strani doline od borove šume, zbog koje je ovaj prirodni rezervat proglašen zaštićenim. U planinskim predelima oko Egejskog mora i severnije, na jugu Makedonije i jugu Srbije zabeleženi su reliktni ostaci crnog bora, od kojih je najveća površina u okolini Jarešnika.

Predeo izuzetnih odlika Dolina Pčinje, nalazi se na jugu Srbije, na granici sa BJR Makedonijom. Specifičan, pogranični i periferni geografski položaj dobra je od značaja za uspostavljanje prekogranične saradnje u cilju očuvanja postojećih prirodnih bogatstava i sprečavanja negativnih uticaja na životnu sredinu (Miljković, Živković, 2012). Zaštićeni prostor je omeđen padinama Starca, na severozapadnoj strani i padinama Kozjaka na jugoistočnoj strani čijim dolinskim, središnjim delom protiče reka Pčinja. Očuvani prirodni resursi, nezagađeno tlo, bogatsvo šumskih zajednica, biljnog i životinjskog sveta, površinske vode prve kategorije, prisustvo manjih naselja ruralnog tipa i hiljadugodišnjeg pravoslavnog središta, svrstali su ovaj deo doline Pčinje u nacionalnu prirodnu baštinu od velikog značaja.

Regija jugoistočne Srbije poseduje izuzetan turistički potencijal sadržan u prirodnim lepotama, retkostima i bogatom kulturno-istorijskom nasleđu. Ipak, radi se o prostoru koji se nepravredno zapostavlja, kako na lokalnom, tako i na nacionalnom nivou, ali ne samo u oblasti turizma. Ekoturizam, kao mogući pravac razvoja nedovoljno razvijenih regiona, ima izuzetno veliki značaj za privredu ovog prostora. Kako bi se od ekoturizma dobili svi pozitivni efekti, neophodno je upravljati njegovim razvojem na kvalitetan, planiran i organizovan način. Ekoturizam treba razvijati u skladu sa principima održivog razvoja koji podrazumevaju usklađenost korišćenja prirodnih resursa, očuvanje i unapređenje životne sredine, a u cilju povećanja životnog standarda sadašnjih i budućih generacija (Milenković, 2006). Imajući u vidu pogodnosti koje jugoistočna Srbija može da ponudi turističkom tržištu, potrebno je rešiti konkretne probleme u turističkoj privredi i time doprineti poboljšanju opšte socijalno-ekonomske slike ovog dela Srbije.

Na osnovu Strategije razvoja turizma Srbije (2006) kroz klasterizaciju turističkog prostora Srbije izdvojena su četiri klastera: klaster Vojvodine, Beograda, jugoistočne i jugozapadne Srbije (Sl. Glasnik RS, br.101/2007). U klasteru jugoistočna Srbija, ekoturizam je moguće razvijati u sledećim destinacijama:

- Nacionalni park Đerdap pruža dobru osnovu za razvoj brojnih oblika turizma (izletnički, rekreativni, obrazovni, lovni) koji mogu da se kombinuju sa ekoturizmom. Od posebnog značaja za razvoj ekoturizma neophodno je istaći da kroz ovo područje prolazi jedna od dve najveće evropske pešačke staze (od Baltika do Egejskog mora), što daje međunarodni karakter ekoturizmu Đerdapa. Posebno se ističe planinski predeo ove oblasti (planine Miroč i Deli Jovan), koji se odlukuje nezagađenom životnom sredinom i pruža mogućnosti za razvoj ekorobinzon turizma, *overland turizam*, uz korišćenje zaprega za prevoz, ekosafari u rezervatu Vratna (mufloni, jeleni), avanturistički (penjanje uz litice i stene) i ekovolonterski (čuvanje životne sredine od strane volontera). Za smeštaj ekoturista pogodni su mnogi stočarski katuni, napuštena sela i etno objekti;
- Homoljske planine, sa nezagađenim pašnjacima, pružaju mogućnost za proizvodnju zdrave hrane, razvoj ekoturističkih karavana i pokretnih ekokampova. Branje, korišćenje i uživanje lekovitog bilja, ekoklimatski turizam u čistim bukovim šumama,

Zaštićena prirodna dobra na prostoru jugoistočne Srbije u funkciji razvoja ekoturizma

ispiranje zlata na zlatonosnim rekama (Mlavi i Peku), ekoribolov i lov, samo su neke od mogućnosti koje pružaju Homoljske planine. Za boravak turista najbolje bi bilo prilagoditi sve stočarske katune, kolibe i bačije koje se nalaze na ovom prostoru;

- Park prirode Resava predstavlja dobru osnovu integralnog ekoturizma zbog velikog broja čistih izvora (kladenci, studenci, vrela, rukavci), epiteta vodenog čvorišta Balkana sa najčistijim vodama u Srbiji, jedine bukove prašume (Vinatovača), retkih tisa i vodopada reke Resave. Ekoturizam u ovom području ima pretežno edukativni karakter, zbog stalnog smenjivanja bioloških, geoloških, hidroloških i reljefnih oblika. U isto vreme, životna sredina nije zagađena, iako je to područje rudarskog basena Rembas, jer nisu u blizini locirane termoelektrane i drugi industrijski objekti. Osim edukativnog, moguće je razvijati i druge oblike ekoturizma (avanturistički, volonterski i ekoturizam u ruralnim prostorima na stočarskim katunima Beljanice);
- Na južnom Kučaju treba izdvojiti ekoturistički lokalitet Grze kod Paraćina, koji prerasta od nekadašnjeg vikend naselja u kompleks ekoturizma zasnovanog na vrelu reke Grze, dva izuzetno čista jezera sa potočnom pastrmkom, najkompleksnijom biocenozom u Srbiji i velikim brojem napuštenih stočarskih koliba, koje uz mala ulaganja mogu da postanu eko-konačišta. Dobre planinske staze i vidikovci omogućavaju organizovane pešačke ture i posmatranje pejzaža;
- Planinina Rtanj je atraktivan ekoizletnički i ekoistraživački turistički lokalitet istočne Srbije, koji bogatstvom lekovitog bilja i prepoznatljivim rtanjskim čajem omogućava razvoj ekofitofarmakološkog turizma, kao dopunu razvijenim zdravstvenim centrima Soko, Gamzigradske i Jošaničke Banje;
- Vlasina i Krajište, kao granična oblast Srbije i Bugarske, sa svojim mozaikom visinskih zona biodiverziteta, retkih životinja, izuzetno atraktivnih vodenih površina Vlasinskog jezera, reka Vlasine i Vrle i izvora prvog kvaliteta Vlasinska Rosa, omogućava razvoj ekoturizma uz mala ulaganja;
- Stara planina, kao najveća planina Balkana, omogućava svojim delom koji pripada Srbiji razvoj ekoturizma u očuvanim biodiverzitetima i pejzažnim celinama (Stankov et al, 2011). Ekoturizam je moguće razvijati u napuštenim visokoplaninskim selima, sa starim kućama, izgrađenim od čisto prirodnog materijala. Seoske kuće autentičnog izgleda se mogu koristiti u svrhu ekokonačišta, kao i za proizvodnju ekohrane i lekovitog bilja.

ZAKLJUČAK

Ekoturizam kao savremeni oblik selektivnog ili turizma sa posebnih zahtevima, postaje značajan segment turističkog razvoja u XXI veku. To je naročito izraženo u ekonomski nedovoljno razvijenim zemljama i zemljama u razvoju. Ove zemlje raspolažu bogatstvom relativno netaknute prirodne i kulturne sredine, koja je usled izostanka industrijskog razvoja i izražene urbanizacije, zadržala svoje izvorne karakteristike, koje predstavljaju dobru polaznu osnovu razvoja ekoturizma.

Srbija poseduje dobar resursni potencijal za razvoj ekoturizma. Prema prihvaćenoj klasterizaciji turističkog prostora Srbije, klaster jugoistočne Srbije može da bude jedan od nosilaca razvoja ekoturizma u narednom periodu. Proizvodnja zdrave hrane, pešačke i biciklističke staze i proizvodnja lekovitog bilja omogućavaju razvoj brojnih oblika ekoturizma. Postojeći seoski autentični smeštajni kapaciteti (lovački i planinarski kampovi i domovi, katuni i kolibe) mogu da se, uz ulaganje malih finansijskih sredstava, pretvore u specifična ekokonačišta, koja bi podigla vrednost ovog ekoturističkog prostora. Klaster jugoistočne Srbije sa svojim specifičnostima može uspešno da razvija veliki broj jednodnevnih oblika ekoturizma.

Planska i normativna zaštita prostora i životne sredine, Palić-Subotica, 2017.

Tehnološko zaostajanje Srbije za razvijenim zemljama u pogledu primene ekološki čistih, tzv. zelenih tehnologija, predstavlja značajno ograničenje budućeg razvoja ekoturizma na ovom području. Zagađenje vazduha, vode i celokupne životne sredine, pre svega kao posledica razvoja energetike i saobraćaja, može značajno da naruši povoljnu resursnu osnovu za razvoj ekoturizma. Proces pristupanja Srbije EU nameće potrebu implementacije propisa iz oblasti zaštite životne sredine koji postoje u zemljama EU. Kada ti propisi postanu obavezujući na teritoriji Srbije adekvatno će biti sačuvan ekoturistički resursni potencijal.

LITERATURA

1. Avramović, D. (2003). Zaštićena prirodna dobra na području istočne Srbije. Zbornik radova Ekološka istina sa XI Naučno-stručnog skupa o prirodnim vrednostima i zaštiti životne sredine. Donji Milanovac, 20-23.
2. Avramović, D., Zlatković, B., Randelović, N. (2005). Protected area of nature in southeastern Serbia. 8th Symposium on Flora of Southeastern Serbia and Neighbouring Regions, 223-227. Niš.
3. Milenković, S. (2006). Međusobni odnosi turizma i životne sredine. Kragujevac: Ekonomski fakultet.
4. Milenković, S., Bošković, N. (2012). Razvojne tendencije ekoturizma Srbije. Časopis za društvene nauke, 2, 483-499. Niš.
5. Miljković, O., Živković, Lj. (2012). Possibilities for the development of ecotourism in protected areas of western Serbia. Journal of the Geographical Institute Jovan Cvijić SASA, 65-80. Vol. 62 No3. Belgrade.
6. Nacionalna strategija održivog razvoja (2007). Službeni Glasnik RS. br. 101/2007.
7. Pavlović, S., Belij, M., Stanić, S. (2012). Komparativan prikaz pokazatelja turizma u opštinama turističkog regiona jugoistočne Srbije. Zbornik radova Stanovništvo jugoistočne Srbije: uticaj demografskih promena u jugoistočnoj Srbiji na društveni razvoj i bezbednost. Centar za naučnoistraživački rad SANU i Filozofski fakultet Univerziteta u Nišu, 323-334.
8. Randelović, N. (1978). Ekološko-fitocenološke karakteristike brdskih pašnjaka jugoistočne Srbije. Doktorska disertacija. Zagreb: Prirodoslovno-matematički fakultet.
9. Spasojević, M. (2006). Lokalni i globalni negativni uticaji turizma na životnu sredinu. Zbornik radova sa XIV naučnog skupa Čovek i životna sredina, Ekonomski aspekt zaštite radne i životne sredine. Niš: Fakultet zaštite na radu, 191-197.
10. Stankov, U. et al. (2011). Ecotourism alternative to mass tourism in nature park "Stara Planina". Journal of the Geographical Institute "Jovan Cvijić" 61(1), 43-59.
11. Stanković, S., Filipović, D., Obradović, D. (2003). Zaštićena prirodna dobra u funkciji razvoja turizma. Zbornik radova Ekološka istina sa XI Naučno-stručnog skupa o prirodnim vrednostima i zaštiti životne sredine. Donji Milanovac, 390-393.
12. Stojanović, V. (2006). Održivi razvoj turizma i životne sredine. Novi Sad: PMF, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo.
13. Strategija razvoja turizma Republike Srbije (2006). Službeni Glasnik RS. br. 91/2006.
14. Štrbac, M., Hamović, V. (2011). Ekonomski efekti ekoturizma. Ekonomika poljoprivrede 58 (2), 241-249.

***Zaštićena prirodna dobra na prostoru jugoistočne Srbije
u funkciji razvoja ekoturizma***

15. Turistička organizacije Srbije (2000). Održivi i odgovorni razvoj turizma u XXI veku. Beograd.
16. World Tourism Organization: Sustainable Development of Tourism. Ecotourism and protected areas - UNWTO (2012). Preuzeto sa sdt.unwto.org
17. Zavod za zaštitu prirode Srbije (2012). Zaštićena prirodna dobra. Preuzeto sa www.natureprotection.org.rs
18. Živković, B. (2009). Ekoturizam u funkciji razvoja Homolja. *Ecologica*, 16(56), 645-649.